

दस्तावेज क्र. १७

महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण

नववा मजला, सेंटर-१, वर्ल्ड ट्रेड सेंटर, कफ परेड, मुंबई - ४०० ००५.

दूरध्वनी क्रमांक : २२१५ २०१९ फॅक्स : २२१५ ३७६५ ई-मेल : mwrra@mwrra.org

२०१५ चे प्रकरण (दावा) क्र. १

गोदावरी खोऱ्यात पाण्याचे सम्यक वितरण करण्यासाठी जायकवाडी जलाशयात प्रवाहाविरुद्ध
जलाशयांकडून पाणीपुरवठ्याच्या बाबतीत (२०१४-२०१५)

श्री प्रशांत बन्सीलाल बंब (आमदार),
प्लॉट क्रमांक ३-बी, छाबडा बिल्डिंग,
गुरुद्वारासमोर, सिंधी कॉलनी,
जालना रोड, औरंगाबाद - ४३१ ००५

..... याचिकाकर्ता

विरुद्ध

१. सचिव (जलसंपत्ती व्यवस्थापन आणि अधिकार क्षेत्र विकास), जलसंपत्ती विभाग, मॅडम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक, मंत्रालय, मुंबई - ४०००३२.
२. कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ, सिंचन भवन, जालना रोड, औरंगाबाद - ४३१ ००५.
३. सहजानंद नगर येथील संजीवनी (टाकळी) सहकारी साखर कारखाना लिमिटेड, अॅड. प्रमोद एन. पाटील यांच्या मार्फत, ८-बी, दुसरा मजला, ३५ अंबालाल दोशी मार्ग, हमाम हाऊस समोर, फोर्ट, मुंबई - ४०० ०२३
४. i) मच्छिंद्र - तुकाराम रोहमारे यांचा मुलगा ii) काकासाहेब - रायभान जावळे यांचा मुलगा iii) कारभारी - मारुती अगवान यांचा मुलगा iv) बाळासाहेब - आप्पासाहेब बरहाटे यांचा मुलगा v) सचिन - रामराव रोहमारे यांचा मुलगा, श्री. रणजित ए. थोरात यांच्या द्वारे, १०२, रेहमान हाऊस, नादिरशाह सुखिया मार्ग, महेश लंच होमच्या मागे, फोर्ट, मुंबई - ४०० ००१
५. गोदावरी कालवे पाणी संघर्ष समिती, राजेंद्र भीमाजी बावके यांच्या द्वारे, पोस्ट-साकुरी, तालुका राहता, अहमदनगर - ४२३ १०७.

६. अॅड. यशोदीप देशमुख श्री. अभिजित दुर्गादासराव (जोशी) धानोरकर यांच्या द्वारे, कृषीसारथी कॉलनी येथील रहिवासी, बासमत रोड, परभणी.
७. कार्यकारी संचालक, पद्मश्री डॉ. विठ्ठलराव विखे पाटील सहकारी साखर कारखाना लिमिटेड, प्रवरानगर - ४१३ ७१२ येथील रहिवासी, ता. राहाता, जि. अहमदनगर (दूरध्वनी क्र. ०२४२२-२५२३०१)
८. हरीशचंद्र सहकारी पाणी पुरवठा संस्थानचे सहकारी परिसंघ केंद्र लि., अमृतनगर, पोस्ट. संगमनेर एस. के. - ४२२ ०६८.
९. सहकार महर्षी भाऊसाहेब थोरात एस.एस.के., अमृत नगर, पोस्ट: संगमनेर, पिन - ४२२ ६०८, जिल्हा अहमदनगर.
१०. कर्मवीर शंकरराव काळे एस.एस.के., गौतम नगर, पोस्ट: कोळपेवाडी, ता. कोपरगाव, जिल्हा अहमदनगर.
११. संजय दौलतराव होन ८-बी, दुसरा मजला, ३५ अंबालाल दोशी मार्ग, हमाम हाऊस समोर, फोर्ट, मुंबई - ४०० ०२३
१२. i) विश्वासराव - लक्ष्मण आहेर यांचा मुलगा ii) बाळसाहेब - देवराम घुमरे यांचा मुलगा iii) (कारभारी - पंढरीनाथ जाधव यांचा मुलगा, श्री. रणजित ए. थोरात यांच्याद्वारे, १०२, रेहमान हाऊस, नादिरशाह सुखिया मार्ग, महेश लंच होमच्या मागे, फोर्ट, मुंबई - ४०० ००१

..... प्रतिवादी

न्यायसभा: चिक्कला झुत्ती, सदस्य (जलसंपत्ती अर्थव्यवस्था) आणि

एस. व्ही. सोडल, सदस्य (जलसंपत्ती अभियांत्रिकी)

दिनांक : १०/०३/२०१५

आदेश

मा. मुंबई उच्च न्यायालयाने, २०१३ सालच्या जनहित याचिका क्र. १७३ मधील दिनांक २ फेब्रुवारी २०१५ च्या आदेशासह आणि अन्य याचिकांच्या तुकडीसह गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने व्यापक मार्गदर्शक सूचनांची योग्य अंमलबजावणी केली आहे की नाही हे

तपासण्यास सांगितले आहे. गोदावरी खोऱ्यातील पाण्याच्या न्याय्य वितरणासंदर्भात १९ सप्टेंबर २०१४ रोजीच्या तपशीलवार आदेशात माननीय उच्च न्यायालयानेही आम्हाला सांगितले आहे. वर्षाच्या यावेळी पाणी आणखी सोडता येईल की नाही याचा विचार करा. माननीय उच्च न्यायालयाच्या निर्देशांच्या अनुषंगाने गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास मंडळ आणि ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेने आणि प्रवाहाविरुद्ध भागातील लोकप्रतिनिधींकडून निवेदन प्राप्त झाले आहे. आमच्याकडून प्राप्त केलेली माहिती आणि निवेदन आमच्या कार्यालयातून सर्व पक्षांकडे पाठविले गेले.

२.० आम्ही २४ फेब्रुवारी २०१५ रोजी माननीय न्यायालयाच्या निर्देशानुसार पक्षकारांचे ऐकले आहेत. ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेच्या आणि प्रवाहाविरुद्ध क्षेत्राच्या प्रतिनिधींनी प्रतिनिधीत्व केले :-

- (i) प्रवरा संकुल
- (ii) गोदावरी - दारणा संकुल
- (iii) पैठण धरण
- (iv) माजलगाव धरण
- (v) गोदावरी कालवा
- (vi) श्री. टी. एन. मुंडे यांनी जलसंपत्ती विभागाचे प्रतिनिधीत्व केले.
- (vii) श्री. एन. व्ही. शिंदे यांनी गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ औरंगाबाद यांचे प्रतिनिधीत्व केले.

३.० आम्ही आमच्या समोर केलेल्या लेखी तसेच तोंडी सादरीकरणाचा विचार केला आहे. विविध पक्षांनी केलेल्या सादरीकरणाचे खाली थोडक्यात वर्णन केले आहे-

३.१ पैठण धरणाच्या प्रतिनिधींच्या वकीलांनी आणि प्रशांत बन्सीलाल बंब आमदार यांनी सादरीकरण खालीलप्रमाणे केले-

- ए) पाणी सोडण्याचा कार्यक्रम गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळातर्फे महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाचा आदेश मंजूर झाल्यानंतर जाहीर करण्यात आला नव्हता आणि शेतकऱ्यांकडे आधीची माहिती नव्हती ज्यामुळे त्यांना आपल्या पिकाचे नियोजन करता आले असते.

- बी) महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरणाच्या दिनांक १९ सप्टेंबर २०१४, च्या आदेशानंतर उर्वरित जलाशयांचे पाणी त्वरित सोडले गेले असते तर, प्रेषण नुकसान कमी करता आले असते. गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने शासनाकडे निर्देश मागण्यात वेळ वाया घालवला. जर गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाला काही अडचण आली असती तर ते थेट महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाकडे जाऊ शकले असते.
- सी) १९ सप्टेंबर २०१४ रोजीच्या आदेश लागू करण्याच्या निर्णयाची अंमलबजावणी करण्यासाठी कलम ११(बी) नुसार महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाने कोणतीही कारवाई केलेली नाही.
- डी) गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाच्या कोणत्या तरतूदीखाली सरकारला माहिती दिली आहे हे स्पष्ट झाले नाही. त्या ऐवजी गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाकडे अभिप्राय आणला पाहिजे.
- ई) १९ सप्टेंबर २०१४ रोजी दिलेल्या आदेशाची अंमलबजावणी करण्यासाठी महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाने गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाच्या कार्यकारी संचालकांकडे जबाबदारी सोपवली आहे.
- एफ) गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाच्या या आदेशाच्या अंमलबजावणीस अनियंत्रित उशीर केला आहे ज्यामुळे अतिरिक्त प्रेषण नुकसान वाचवले जाऊ शकले असते. या परिस्थितीत प्राधिकरणाला महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाच्या कलम २६ अंतर्गत कारवाई करावी लागेल. भविष्यात अशी चूक होऊ देऊ नये.
- जी) जर मूळा धरणाच्या संदर्भात सरकारने धरणातून पाणी सोडण्याच्या निर्देशाचा विचार केला असेल तर जायकवाडी जलाशयावर ही “कॅरी ओवर” चे तत्त्व लागू करणे आवश्यक आहे.
- एच) गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाकडून प्रवाहाविरुद्ध धरणातून १९ हजार दशलक्ष घनफूट पाणी सोडण्याचा काही प्रस्ताव होता का?

आय) समतोल वितरणासाठी जलाशय कार्य पावसाळ्यामध्येच केले पाहिजे, पावसाळ्याच्या शेवटी नाही.

३.२ माजलगाव धरणाच्या प्रतिनिधींच्या वकीलाचे सादरीकरण खालीलप्रमाणे:-

ए) गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाच्या अधिकाऱ्यांनी महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाच्या आदेशाच्या अंमलबजावणीस उशीर केला. कायद्याच्या कलम २६ अंतर्गत संबंधित अधिकारी महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाद्वारे करण्यात येणाऱ्या कारवाईस जबाबदार आहेत.

बी) सरकारने माहिती दाखल करून सादरीकरण केले नाही.

सी) २०१४-२०१५ मध्ये गोदावरी उप-खोऱ्यातील प्रवाहाविरुद्ध धरणांमध्ये पाण्याच्या उपलब्धतेची गणना करताना, किरकोळ व स्थानिक क्षेत्रातील योजनांमध्ये वाढलेला साठा लक्षात घेतलेला नाही.

३.३ प्रवरा संकुलातील प्रतिनिधींचे सादरीकरण खालीलप्रमाणे -

ए) वकीलाने केलेले सादरीकरण २ फेब्रुवारी २०१५ रोजी उच्च न्यायालयाने दिलेल्या आदेशांमधील निर्देशांकाच्या आवाक्याबाहेर असल्याचे अधोरेखित झाले.

बी) कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने दिनांक १२ नोव्हेंबर २०१४, रोजी सादर केलेल्या प्रस्तावाकडे पाहता विरुद्ध प्रवाहातील बंधाऱ्यांमधून १९ हजार दशलक्ष घनफूट पाणी सोडण्याचा कोणताही आधार नाही.

सी) कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने सादर केलेल्या आकडेवारीनुसार १ फेब्रुवारी २०१५ पर्यंत जायकवाडी जलाशयात उपलब्ध असलेला थेट पाणीसाठा ५५६.१९ दशलक्ष घनमीटर (१९.६६ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) आहे. जो २०१४-२०१५ च्या पिण्याच्या व औद्योगिक वापरासाठीच्या आवश्यकतेपेक्षा, बाष्पीभवन जमेस धरून सुद्धा शिल्लक गरजेपेक्षा जास्त आहे. त्यामुळे जायकवाडीच्या विरुद्ध प्रवाहातील धरणांतून पुढे पाणी सोडण्याचा प्रश्नच उदभवत नाही.

- डी) पावसाळ्याच्या काळात नदीकाठच्या धरणातून पाणी सोडण्याचा विचार केला जात नाही. १९ सप्टेंबर २०१४ रोजीच्या महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाच्या आदेशानुसार ऑक्टोबर महिन्यात एकदाच कार्य केले जाण्याची तरतूद आहे.
- इ) प्रवाहाविरुद्ध जलाशय संकुलातील वेगळ्या प्रकल्पांमधील पाणीसाठ्याचा देखील न्याय्य वितरणातून फायदा झाला पाहिजे.

३.४ प्रवरा संकुलाचे प्रतिनिधी (श्री. आर.एम.लांडगे) यांचे सादरीकरण खालील प्रमाणे:-

- ए) जायकवाडी जलाशयात सध्या थेट साठा उपलब्ध असल्याचे त्यांनी नमूद केले; त्यामुळे नदीकाठच्या धरणातून पुढे पाणी सोडण्याची गरज नाही.
- बी) गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने डिसेंबर २०१४ मध्ये प्रत्यक्ष आवर्तन सोडल्यानंतर शेतकऱ्यांनी आपल्या पिकांची योजना आखली होती. म्हणूनच विरुद्ध प्रवाहातील धरणांमुळे पुढील आवर्तनामुळे वरच्या बाजूस असलेल्या पिकाचे नुकसान होईल.
- सी) ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेच्या वापरकर्त्यांकडून विरुद्ध प्रवाहातील धरणांमधून सोडण्यात येणाऱ्या पाण्याचा अकार्यक्षम किंवा अवाजवी वापर करण्यात येत आहे.
- डी) सरकार आणि गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने जायकवाडी अधिकार क्षेत्राचे रेखांकन व जल वापरकर्त्यांची संघटना तयार करण्याबाबत महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाच्या निर्देशनावर कारवाई केली नाही. एकदा हे झाल्यावर जल वापरकर्त्यांच्या संघटनेला पाणी आकारमानात्मक आधारावर उपलब्ध करून दिले जाऊ शकते. जेणेकरून त्यांना पाणी प्रभावीपणे वापरण्यास प्रोत्साहित केले जाईल.
- ई) जुन्या प्रकल्पांच्या बाबतीत महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाच्या आदेशानुसार आढावा घेणे आवश्यक आहे. नवीन देयके प्रत्यक्ष उपलब्धतेच्या आधारावर ठरवावी लागतील. जोपर्यंत या बाबींचा संबंध आहे तोपर्यंत यावर काही कार्यवाही झाली आहे की नाही हे स्पष्ट नाही.

३.५ गोदावरी संकुलाच्या प्रतिनिधीचे सादरीकरण खालीलप्रमाणे :-

- ए) गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने दिनांक १२ नोव्हेंबर २०१४ रोजीच्या आपल्या प्रस्तावात धोरण - III साठी संकुलामध्ये पाण्याचा तुटवडा आहे, म्हणूनच या संकुलाला पुढील आवर्तनासाठी विचारात घेऊ नये.
- बी) सिंचनासाठी नाशिक शहरातील सांडपाण्याचा वापर ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेच्या भागात केला जात होता पण आता इंडिया बुल्सच्या औष्णिक ऊर्जा प्रकल्पासाठी त्याचा वापर केला जातो. याचा परिणाम संकुलातील सिंचनासाठी असलेल्या पाण्याच्या उपलब्धतेवर झाला आहे. ही तूट भरून काढण्यासाठी सरकारकडून कोणतीही कार्यवाही केलेली नाही.
- सी) विरुद्ध प्रवाहातील धरणांमधून पुढे कोणतेही आवर्तन सोडल्यास ही परिस्थिती आणखी बिकट होईल.

३.६ गोदावरी कालवा संघर्ष समितीचे प्रतिनिधी यांनी निवेदन सादर केले की गेल्या २५-३० वर्षांपासून तेथे बागायती पिके घेतले जात आहेत. तेथे चारा पिके देखील आहेत. त्यामुळे या संकुलातून पुढील आवर्तन सोडल्यास या भागातील शेतकरी आत्महत्या करू शकतात. या संकुलातून पाण्याचे पुढील आवर्तन सोडायला नको.

३.७ प्रवाहाविरुद्ध क्षेत्रातील शेतकऱ्यांनी विनवणी केली की, प्रवाहाविरुद्ध क्षेत्रातील कालवा यंत्रणा जुनी असल्यामुळे कार्यक्षम नाही व मंजूर झालेले देखभाल अनुदान आवश्यकतेपेक्षा खूपच कमी आहे. गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाद्वारे यंत्रणा व्यवस्थित राखली जात नाही. त्यामुळे तोटा होतो परिणामी शेतकऱ्यांना पुरवठा कमी होतो हे नमूद करणे आवश्यक आहे.

३.८ गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाचे सादरीकरण खालीलप्रमाणे :-

- ए) गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने १३ फेब्रुवारी २०१५ च्या पत्राद्वारे लेखी अर्ज दाखल केला आहे ज्यात कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने विरुद्ध प्रवाहातील धरणांमधून पाणी सोडण्याचा प्रस्ताव तयार केला होता. महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाच्या आदेशानुसार दिनांक १९ सप्टेंबर रोजी दिलेला प्रस्ताव.

- बी) ३५५.०३ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (१२.५३ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) पाणी प्रवाहाविरुद्ध धरणातून जायकवाडी जलाशयात सोडण्याचा प्रस्ताव शासनास सादर करण्यात आला.
- सी) शासनाने गोदावरी मराठवाडा बंधारे विकास महामंडळाला २४ नोव्हेंबर २०१४ रोजीच्या पत्राद्वारे केवळ २२३.६२ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (७.८९ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) पाणी सोडण्याचे निर्देश दिले आहेत कारण महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाच्या धोरण-III नुसार गोदावरी दारणा संकुलामध्ये पाण्याची उपलब्धता कमी आहे.
- डी) गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने २४ नोव्हेंबर २०१४ रोजीच्या प्रशासकीय निर्देशानुसार मुळा आणि प्रवरा संकुल धरणातून २०१ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (७.१ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) पाणी २२३.६२ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (७.८९ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) याच्या विरुद्ध सोडले आहे.
- ई) जायकवाडी जलाशयात पोचलेले पाणी १३९.५३ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (४.९२ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) आहे, ते सुमारे ६९% आहे.
- एफ) जायकवाडी जलाशयात १ फेब्रुवारी २०१६ रोजी थेट संचयन ५५६.९० दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (१९.६६ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) होता आणि पिण्यासाठी व औद्योगिक वापरासाठी शिल्लक साठा २०८.५० दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (७.३६ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) होता. म्हणूनच हवामानातील बाष्पीभवनातील नुकसानीसह एकूण आवश्यकता २०८.५० दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) अधिक ३३५.८३ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) = ५५४.३३ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (१९.२२ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) आहे. १५ जुलै २०१५ पर्यंत जायकवाडी जलाशयातील उर्वरित पाण्याचा ताळेबंद जास्त प्रमाणात उपलब्ध असल्याने ते सध्या थेट संचयनातून पूर्ण करता येईल.
- जी) २०१४-२०१५ मध्ये गरम हवामान हंगामात सिंचनासाठी कोणतेही नियोजन नाही.
- एच) औरंगाबादच्या महानगर पालिका आयुक्तांनी औरंगाबादच्या जिल्हाधिकारी तथा मुख्य अभियंता व मुख्य प्रशासक औरंगाबाद यांना २ ऑगस्ट २०१४ च्या पत्राद्वारे २०१४-२०१५ या वर्षात पिण्याच्या उद्देशाने ५८ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (२.०५ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) पाणी आरक्षित करण्याची विनंती केली आहे. जिल्हाधिकारी

नाशिक यांनी सन २०१४-२०१५ मध्ये नाशिक महानगरपालिकेला १३५.९० दशलक्ष घनमीटर (Mm³) (४.८ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) पाणी आरक्षित करण्याची विनंती केली आहे.

आय) शासनाने जलसंपत्ती विभाग पाण्याची उपलब्धता सिंचन आणि बिगर-सिंचन मागण्याबाबत विचार केल्यानंतर, मुळा व प्रवरा संकुलातील २२३.६२ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) (७.८९ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) पाणी सोडण्याचे आदेश दिले आहेत जे नियोजित पीक असलेल्या क्षेत्रावर सिंचनाची आणि बिगर सिंचनाची आवश्यकता असल्याचे सांगितले आहे. नियोजित पीक क्षेत्रात सिंचनाची आवश्यकता (२०१४-१५) तांत्रिक व्यवहार्यतेद्वारे अखंड २०१.८७ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) (७.१ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) पाणी सोडले गेले आहे.

(जे) सुनावणी दरम्यान विविध पक्षांनी उपस्थित केलेल्या मुद्द्यांबाबत गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने दिलेली अतिरिक्त माहिती खालील प्रमाणे आहे. -

- १) ४ ऑक्टोबर २०१४ रोजीच्या स्थानिक बातमीपत्राच्या मराठी आवृत्तीत जाहीर प्रगट दिनाच्या माध्यमातून रब्बी हंगामाच्या (२०१४-२०१५) रब्बी सिंचन कार्यक्रमाच्या नियोजनासाठी व्यापक प्रसिद्धी देण्यात आली. हे सूचित करते की कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने आधीच पैठण धरणाच्या डाव्या व उजव्या काठांवरील कालव्यांच्या आदेशात रब्बी पाटबंधारे कार्यक्रमाची (२०१४-२०१५) घोषणा करण्यापूर्वी योग्य ती कार्यवाही केली आहे.
- २) गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाला शासनाकडे जाण्याची आवश्यकता होती कारण २०१४ या वर्षाच्या प्रकरण (दावा) क्र. १ मध्ये सरकारदेखील एक प्रतिवादी होते; आणि म्हणूनच सरकारची संमती घेणे आवश्यक होते. शासनाचा सल्ला मिळाल्यानंतर गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने १९ सप्टेंबर २०१४ रोजीच्या आदेशातील काही मुद्द्यांच्या स्पष्टीकरणासाठी महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाकडे संपर्क साधला.
- ३) गोदावरी मराठवाडा विकास महामंडळाने १९ सप्टेंबर २०१४ रोजीच्या महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाच्या आदेशाच्या अनुषंगाने जायकवाडी

जलाशयात १२.५३ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) (१९ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) नाही) पाणी सोडण्याचे प्रस्ताव सादर केले.

- ४) शासनाने ९७.८९ हजार दशलक्ष घनफूट पाणी नदीकाठच्या धरणांमधून जायकवाडीला सोडले जावे असे सुचवले तरी प्रवरा संकुलाच्या धरणांच्या मोऱ्यांची/ दरवाजांची वाहन क्षमता आणि इतर प्रेषण नुकसान टाळण्याच्या आवश्यकतेमुळे कार्यकारी संचालक गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाला नदीकाठच्या धरणांमधून ७.१० हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) पर्यंत मर्यादा घालण्यास भाग पडले.
- ५) जायकवाडी प्रकल्पाच्या वितरण प्रणालीच्या मोठ्या जागेची अपूरी देखभाल केल्याने एकूणच प्रणालीची कमतरता उदभवली आणि परिणामी नियोजनबद्ध पाणी वापराच्या कार्यक्षमतेच्या तुलनेत कमी क्षेत्र सिंचनाचे ठरले.

४.० १९ सप्टेंबर, २०१४ रोजी आमच्या आदेशामध्ये खालील निर्देश दिले गेले:

“१०. निश्चय :

वरील पार्श्वभूमी लक्षात घेता, २००५ च्या कलम ११ (सी) अन्वये पाण्याचे न्याय्य वितरण साध्य करण्यासाठी खालील दिशानिर्देश देणे आवश्यक आहे असे आमचे मत आहे :-

- (ए) वरचे जलाशय प्रवाहाविरुद्ध कॉम्प्लेक्स आणि पैठण धरणातील साठवण स्थितीचा आढावा घेतल्यानंतर आणि परतीच्या पावसाच्या संभाव्य परिणामाची दखल घेतल्यानंतर वरील मार्गदर्शक तत्वांनुसार नियमन करण्याची आवश्यकता आहे. ऑक्टोबरच्या पहिल्या पंधरवड्यात हे करणे आवश्यक आहे जेणेकरून प्रवाहाविरुद्ध आणि ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेच्या वापरकर्त्यांमध्ये उपलब्ध पाण्याचे अंदाजे न्याय्य वितरण ऑक्टोबरच्या अखेरीस साध्य होईल. आम्हाला वाटते की ऑक्टोबरच्या पहिल्या पंधरवड्यात पैठण धरणातील साठवण स्थितीचे निरीक्षण करून आणि प्रवाहाविरुद्ध कॉम्प्लेक्समधील साठवण स्थितीचा विचार करून नियोजित खरिपाच्या वापरासाठी योग्य तो हिशेब ठेवून कार्यरत रणनीती निवडली जावी.
- (बी) जेव्हा जलयुक्त दुष्काळ येतो तेव्हा अंदाजे न्याय्य वितरण अवलंबवले जावे. हे तक्ता ६ (संलग्न) मध्ये दिलेल्या संचयन रणनीती-३ च्या क्रमाक्रमाने समक्रमित करून प्राप्त केले जाऊ शकते ज्यात जलाशयांच्या सर्व वरील (अप्पर) संकुलांसाठी धोरण-। ची

आवश्यकता प्रथम पूर्ण झाली असेल. प्रवाहाविरुद्ध जलाशयांमध्ये पुरेसा साठा उपलब्ध असल्यास धोरण-II आणि त्याचप्रमाणे धोरण - III ची अंमलबजावणी होईल. अशाच प्रकारे सर्व समान प्रवाहात एकसमान तुट (जसे की ५% / १०% / १५%) वापरत असताना निवडलेल्या धोरणासाठी खालच्या जलाशयाच्या साठवणुकीची गरज भागविण्यासाठी सुसंगत असे “सर्वानी त्रास वाटून घ्या” या तत्वाशी जुळणारे धोरणाचा उपयोग केला जाईल. सर्व प्रकल्पांच्या अधिकार क्षेत्रातील लोकांसाठी पिण्याच्या पाण्याची गरज भागविण्यासाठी, किमान अन्नधान्य पिकाच्या वाढीसाठी आणि किमान औद्योगिक वापरासाठी (परंतु औद्योगिक क्षेत्राच्या ८०% पर्यंत मर्यादित) सर्व जलाशयांमध्ये पाणी उपलब्ध करून दिले जाईल जेणेकरून लोकसंख्या स्थलांतर रोखणे शक्य होईल. ऑक्टोबरच्या शेवटी योग्य प्रमाणात वितरण होईपर्यंत पाण्याच्या प्रवाहास अडथळा आणणाऱ्या कोल्हापूर टाईप बंधारा (K. T. Weirs) सुया ठेवू नयेत.

- (सी) नदीकाठच्या कोणत्याही जलाशयात स्वतः च्या किमान गरजा भागवण्यासाठी पाण्याची कमतरता असल्यास जलाशयातून पाणी सोडले जाणार नाही.
- (डी) तथापि, हे सुनिश्चित करणे आवश्यक आहे की जायकवाडी जलाशयातून सिंचन हेतूसाठी मृत संचयनामधून पाण्याचे वितरण नाही.
- (ई) जर ऑक्टोबरच्या पहिल्या पंधरवड्यात पैठण धरणावर नैसर्गिक साठा थेट संचयनाच्या (रणनीती-III) नुसार ६५% किंवा त्यापेक्षा जास्त असेल तर प्रवाहाविरुद्ध संचयनामधून पाणी सोडण्याचा प्रश्न उद्भवत नाही.
- (एफ) पिकासाठी पाण्याची गरज शास्त्रीयदृष्ट्या कार्य करणे आवश्यक आहे मातीच्या ओलाव्याची वास्तविकता लक्षात घेऊन भूगर्भातील सर्व जलसंयोगी वापरावर योग्य विचार केला पाहिजे.
- (जी) नाशिक आणि अहमदनगर जिल्ह्यातील प्रवाहाविरुद्ध प्रकल्पांवर, पावसाळ्याचे वळण कालवे, पूर कालवे, नद्या व नाल्यांमध्ये ओलांडून प्रकल्पाच्या आदेशाबाहेर खरीप वापरासाठी, टाकी व शेतात तलाव भरण्यासाठी परवानगी असेल तर पैठण जलाशय दुरुस्त व पूर्ण डिझाइन क्षमता झाल्यानंतरच परवानगी मिळेल.
- (एच) पुराच्या काळात सामान्य जलाशय कामकाज पूर नियंत्रणाकडे जाईल.

- (आय) या मार्गदर्शक तत्वांचा दरवर्षी पुनरावलोकन केला जाईल आणि त्यानुसार महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमला अहवाल दिला जाईल.
- (जे) गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाचे कार्यकारी संचालक वर नमूद केलेल्या कार्यनीतीनुसार सर्व प्रवाहाविरुद्ध जलाशयांच्या कामकाजासाठी जबाबदार असतील.
- (के) जलाशय प्रकल्प पूर्ण झाल्यानंतर कालव्याच्या सल्लागार समितीची भूमिका प्रकल्प पातळीवर सुरू होईल.
- (एल) अधिकृत ब्लॉकधारकांचे प्रश्न प्रकल्प पातळीवरच जलाशय काम पूर्ण झाल्यानंतरच लक्षात घ्यावे लागेल.
- (एम) कालवा यंत्रणेच्या शेवटच्या टोकाला असलेल्या शेतकऱ्यांना पुरेसे पाण्याचे आश्वासन दिले जावे.
- (एन) शेवटच्या भागाच्या वापरकर्त्यांच्या पाण्याचा वाटा रब्बी हंगामाच्या सुरुवातीच्या वेळी जल वापरकर्त्या संघटनेच्या प्रतिनिधींसह कालवा सल्लागार समितीच्या बैठका घेऊन निर्णय घ्यावा. जल वापरकर्त्या संघटने बरोबर हंगामाच्या सुरुवातीच्या बैठकीचे मिनिट काढले जातात आणि महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण आणि जल वापरकर्त्या संघटनेच्या प्रती असलेल्या सरकारी संकेतस्थळावर ठेवल्या जातात.
- (ओ) माजलगाव प्रकल्पाचा नियोजित आराखड्याचा हंगाम सुरू झाल्यावर निर्णय घेतला जाईल व वेळीच सोडले जातील.
- (पी) जलसंपत्ती विभागाने कालवा व्यवस्था योग्य प्रकारे सांभाळली पाहिजे याची खात्री करून घ्यावी जेणेकरून शेपटीच्या टोकाला पुरेसे पाणी मिळेल.
- (क्यू) पैठण धरणाच्या नवीन प्रकल्पांवर सरकारने बंदी घालण्याचे आदेश, दिनांक ०६-०९-२००४, रोजी जारी केलेल्या पत्राद्वारे काटेकोरपणे पाळले जावेत.
- (आर) प्रवाहाविरुद्ध बारमाही पिके आणि फलोत्पादन यावर ठिबक सिंचन काटेकोरपणे लागू केले जावे. ठिबक सिंचनासह भूजल संयोगी वापरामुळे पाण्याच्या वापराची कार्यक्षमता वाढण्यास मदत होईल.

(एस) सिंचन पाण्याचे बिगर सिंचनाच्या हेतूकडे वळण्यासाठी उच्च मर्यादा असणे आवश्यक आहे. परिणामी सिंचन क्षेत्राचा जीर्णोद्धार वेळोवेळी सरकारकडून केला जाईल. सरकारने या आदेशाच्या तारखेपासून आठ आठवड्यांत यासाठी महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाला वेळापत्रक दिले पाहिजे.

(टी) गोदावरी उप-खोऱ्यातील बहुतांश मुख्य व मध्यम प्रकल्प १०-१५ वर्षांपूर्वी पूर्ण झाले आहेत. त्यांचे पुनरावलोकन करणे आवश्यक आहे आणि अधिकार क्षेत्र आणि पाण्याची उपलब्धता यासारख्या नवीन मापदंडांचा निर्णय घेणे आवश्यक आहे.

(यू) पेयजल व औद्योगिक पाणीपुरवठ्यासाठी बंद पाईप लाईन वापरण्याबाबतची सूचना राज्य पाणी धोरणातील तरतूदीनुसार आहे. याचा सरकारने प्राधान्याने विचार केला पाहिजे.

(व्ही) कोणत्याही प्रकल्पाच्या नदीच्या काठावर साचलेल्या संथ पाण्याचा उपसा मंजूर असलेले पाणी वापर नियोजनापुरते मर्यादित ठेवले पाहिजे. जायकवाडी धरणाच्या काठावर साचलेले संथ पाण्यावरील अनाधिकृत पंपिंगवर सरकारने कडक नियंत्रण ठेवले पाहिजे. केलेल्या कारवाईचा अहवाल महाराष्ट्र जल संपत्ती नियमन प्राधिकरणाला द्यावा.

(डब्ल्यू) या आदेशाच्या तारखेच्या ८ आठवड्यांच्या आत सरकारने महाराष्ट्र जल संपत्ती नियमन प्राधिकरणाला महाराष्ट्र सिंचन पद्धतींचे शेतकऱ्यांकडून व्यवस्थापन अधिनियम, २००५ अन्वये जायकवाडी अधिकार क्षेत्राचे रेखांकन करण्यासाठी व जल वापरकर्त्यांची संघटना निर्माण करण्यासाठी शासनाने वेळापत्रक व रस्त्याचा नकाशा द्यावा.

५.० १९ सप्टेंबर २०१४ रोजीच्या महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाच्या आदेशाची अंमलबजावणी करण्यासाठी कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाचा प्रस्ताव :-

ए) कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने १५ ऑक्टोबर २०१४ रोजी जायकवाडीची साठवण स्थिती आणि १९ सप्टेंबर २०१४ रोजीच्या महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाच्या आदेशानुसार परिच्छेद १० (बी) नुसार तक्ता ६ चे धोरण - III स्वीकारणाऱ्या प्रवाहाविरुद्ध बाजूच्या सर्व संचयन विचारात घेऊन एक प्रस्ताव ठेवला. धोरण - III नुसार, पैठण धरणाचा साठा ९४१.६१ दशलक्ष

घनमीटर (Mm^3) वरून १४०९ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) क्षमतेच्या पातळीवर आणावा लागला (१५-१०-२०१४ रोजीचा साठा). खरिपाचा वापर लक्षात घेऊन, २४०.५३ दशलक्ष घनमीटरची (Mm^3) उणीव भरून काढण्यासाठी प्रवाहाविरुद्ध धरणांमधून जायकवाडीला ३५५.०३ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (१२.५३ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) पाणी सोडण्याच्या दिशानिर्देशांकरिता १२ नोव्हेंबर २०१४ रोजी गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाच्या कार्यकारी संचालकांच्या पत्रानुसार शासनाला हा प्रस्ताव पाठविण्यात आला. विविध धरण संकुलांमधून सोडण्याचे प्रस्तावित पाणी खालीलप्रमाणे आहे :-

मूळा - १३०.०७ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3)

प्रवरा - १२१.८७ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3)

गंगापूर - ४३.४३ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3)

पालखेड - ५९.६६ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3)

३५५.०३ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (१२.५३ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC))

बी) शासनाने गोदावरी पाटबंधारे विकास महामंडळाला फक्त ७.८९ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC) (२२३.६२ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) म्हणजेच १०१.७५ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) मूळा धरणातून + १२१.८७ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) प्रवरा धरणातून) (गोदावरी पाटबंधारे विकास महामंडळाने प्रस्तावित केल्याप्रमाणे १३०.०७ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) ऐवजी) मूळा संकुलामधून फक्त १०१.७५ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) पाणी सोडल्यामुळे प्रवाहाविरुद्ध धरणातून २८.३२ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) साठा राखून ठेवला आहे. गंगापूर (४३.४३ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3)) आणि (५९.६६ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3)) संकुलातील ज्यादा उपलब्ध पाणी गोदावरी - दारणा संकुलामधील तुटीची पूर्तता करण्यासाठी धोरण-३ च्या आवश्यकतेनुसार त्यांचाही पूर्ण करण्यासाठी वापरला जायचा.

सी) कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने २०१.८७ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (७.१० हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) पाणी सोडले पण वास्तविक सरकारने २२३.६२ दशलक्ष घनफूट म्हणजेच (७.८९ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) पाणी सोडण्यास सांगितले होते. जायकवाडीत खरोखर पोचलेल्या पाण्याचे प्रमाण १३९.५३ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) म्हणजेच (४.९२ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) आहे.

६.० विश्लेषण

ए) १५ ऑक्टोबर २०१४ पर्यंत पैठण धरणातील जलसाठा ९४१.६१ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) म्हणजेच (३३.२५ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) होता जो त्याच्या थेट संचयनाच्या ६५% पेक्षा कमी आहे. ($0.65 \times 2970.98 = 9490$ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3)) (४९.५१ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) हे सूचित करते की ही परिस्थिती जलयुक्त दुष्काळाची आहे म्हणजे १५ ऑक्टोबर २०१४ रोजी उपलब्ध असलेले पाणी पिण्यासाठी औद्योगिक वापरासाठी ८० % आणि जायकवाडी अधिक क्षेत्रातील रब्बी पिकांसाठीच्या पाण्याच्या दोन आवर्तनांसाठी किमान प्रमाणात पुरेसे नाही. म्हणूनच १९ सप्टेंबर २०१४, च्या आदेशाच्या आमच्या परिच्छेद १०(ए) आणि (बी) मधील तरतूदीनुसार पैठणच्या प्रवाहाविरुद्ध बंधान्याच्या साठवण स्थितीचा विचार करून न्यायनिवाडा करणे आवश्यक आहे. १५ ऑक्टोबर २०१४, रोजी पैठण येथील साठवण स्थितीकडे पाहून हे स्पष्ट झाले की याने धोरण - I चे साठवण स्थान ओलांडले आहे. पैठण प्रवाहाविरुद्ध धरणाच्या साठवण स्थितीचा विचार करता, ज्याने आधीपासूनच धोरण - II साठी साठवणीची आवश्यकता ओलांडली आहे. खाली गणना केल्याप्रमाणे नव्या वितरणासाठी धोरण - III स्वीकारणे शक्य आहे.

धरण संकुल	महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाच्या तक्ता ६च्या धोरण - ३ नुसार पाण्याची आवश्यकता	१५-१०-२०१४ रोजी खरीप वापराचा विचार करता उपलब्ध असलेले एकूण पाणी			पैठण धरणाला सोडण्यासाठी जास्त उपलब्ध (५-२)	शेरा
		थेट संचयन	खरीप वापर	एकूण		
१	२	३	४	५	६	७
मूळा	४८९	५७६.३३	४२.७४	६१९.०७	१३०.०७	
प्रवरा	५००	५०४.९७	११६.९०	६२१.८७	१२१.५७	

गंगापूर	२५२	२४४.७१	५०.७२	२९५.४३	४३.४३*	* धोरण ३ प्रमाणे गोदावरी- दारणा मध्ये गरज भागविण्यासाठी तूट आहे. त्यामुळे गंगापूर व पालखेड येथून ज्यादा पाणी गोदावरी-दारणा संकुल शेजारी वळवण्यात येणार आहे. त्यामुळे गंगापूर आणि पालखेड मधील पाणी पैठण धरणात सोडण्याचा विचार करण्याची गरज नाही.
पालखेड	२८७	३०२.२७	४४.३९	३४६.६६	५९.६६*	
गोदावरी - दारणा*	७३६	४२४.७१	७६.५४	५०१.२५	---	

म्हणून असा निष्कर्ष काढला जात आहे की, पैठण धरणाला सोडण्यासाठी उपलब्ध पाणी $१३०.०७ + १२१.५७ = २५१.६४$ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (८.८९ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) आहे. आणि सरकारने सांगितल्याप्रमाणे २२३.६९ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (७.८९ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) नाही. प्रत्यक्षात गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने जायकवाडीला प्रवाहाविरुद्ध बंधान्यामधून ७.१० हजार दशलक्ष घनफूट पाणी सोडले आहे जे १.७९ (८.८९ - ७.१०) हजार दशलक्ष घनफूटने (TMC) कमी आहे. जायकवाडीत खरोखर पोचलेल्या पाण्याचे प्रमाण १३९.५३ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) (४.९२ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) आहे.

धोरण - III आवश्यकतेनुसार १४०९ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) च्या अपेक्षेने जायकवाडीसाठी (खरीप वापरासह) वापरण्यासाठी उपलब्ध पाणी $९४१.६१ + २२६.८६$ (खरीप वापर) + $१३९.५३ = १३०८.००$ दशलक्ष घनमीटर (Mm^3) आहे.

बी) धोरण - III (तक्ता क्र. ६) नुसार प्रवाहाविरुद्ध संकुलामधून पाणी सोडण्यासाठी कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने केलेली गणना परिच्छेद १० (ए), (बी), (सी) अंतर्गत महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक

प्राधिकरणाच्या निर्देशानुसार नाही. गंगापूर (४३.४३ दशलक्ष घनमीटर (Mm³)) व पालखेड (५९.६६ दशलक्ष घनमीटर (Mm³)) संकुलातील धोरण - III च्या नुसार अतिरिक्त पाणी वळवून शक्य झालेले धोरण - III साठी गोदावरी-दारणा येथे टंचाईची पूर्तता करण्याचे प्रस्तावित केलेले नाही.

सी) कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने प्रस्तावित केल्यानुसार मूळा संकुलामधून सोडण्यात येणाऱ्या पाण्याचे प्रमाण कमी करण्यासाठी १३०.०७ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) च्या निर्देशानुसार, सारणी क्र. ६ नुसार परिच्छेद १० (बी) नुसार महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरणाच्या निर्देशानुसार नाही. महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरणाच्या निर्देशानुसार कॅरी ओव्हर संचयनची तरतूद करण्याचा प्रयत्न केला जात नाही. दिनांक १९ सप्टेंबर २०१४ रोजीच्या आमच्या आदेशामधील तक्त्यामध्ये “खरिपाच्या वापरासह वाहून नेणे वगळता वापरण्यायोग्य पाणी” (विशेषतः उशीरा पाऊस पडण्याच्या घटनांच्या पूर्तीसाठी पुढील वर्षीच्या प्रकल्प योजनेच्या प्रकल्प नियोजनात कॅरी ओव्हर संचयन दिले जाते) चालू जलवर्षाच्या समाप्तीपर्यंत हे राखीव ठेवावे लागेल.) तथापि, वाहून नेण्याची ही तरतूद सध्याच्या परिस्थितीत लागू नाही.

डी) सन २०१४-१५ मध्ये नाशिक व औरंगाबादसाठी पिण्याचे पाणी आरक्षण कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ यांनी महानगरपालिका, औरंगाबाद व जिल्हाधिकारी, नाशिक यांनी दिलेल्या आवश्यकतेनुसार केले आहे.

ई) महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियामक प्राधिकरणाच्या आदेशानुसार परिच्छेद १० (अ) नुसार ऑक्टोबरच्या अखेरीस “समान वितरण” प्राप्त केले जावे लागेल आणि नंतर होणारे नुकसान कमी करण्यासाठी नाही, पावसाळ्याच्या शेवटी म्हणजेच ऑक्टोबरच्या शेवटी नदीचे पात्र भरल्यावरही तयार होते. त्यानंतरच्या महिन्यांत म्हणजे नोव्हेंबर नंतर “समान वितरण” चा सहारा घेतला गेला तर, नदीचे पात्र अधिक कोरडे व कोरडे होण्यामुळे प्रसारणाचा तोटा अधिकाधिक होण्याची शक्यता आहे.

एफ) गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ अधिकाऱ्याद्वारे सुनावणीदरम्यान अहवाल दिला आहे:

- १ फेब्रुवारी, २०१५ रोजी पैठण धरणावर साठवण स्थिती होती - ५५६.९० दशलक्ष घनमीटर (Mm³) (१९.६६ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)).

- पिण्यासाठी आणि औद्योगिक वापरासाठी शिल्लक आवश्यकता - २०८.५५ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) (७.३६ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC))
- गरम हवामान बाष्पीभवन नुकसान - ३३५.८३ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) (११.८६ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC))
- गरम हवामानासाठी सिंचनाची आवश्यकता नाही.
- १५ जुलै २०१५- पर्यंत एकूण पाण्याची आवश्यकता - ५४४.३८ दशलक्ष घनमीटर (Mm³) (१९.२२ हजार दशलक्ष घनफूट (TMC))

१ फेब्रुवारी, २०१५ रोजी जल साठा १५ जुलै २०१५ पर्यंतच्या शिल्लक रक्कमेपेक्षा जास्त असल्याने, प्रवाहाविरुद्ध धरणातून जायकवाडीला पाणी सोडण्याची गरज नाही.

जी) जायकवाडी जलाशयातील देय वाटा, २०१४-१५ च्या रणनीती-II च्या नुसार प्रवाहाविरुद्ध धरणांतून सोडण्याची आवश्यकता होती. ८.८९. हजार दशलक्ष घनफूट (TMC)) होता. तथापि, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने ७.१० हजार दशलक्ष घनफूट सोडले आहे. आधी पाहिल्याप्रमाणे या आदेशामध्ये हे तांत्रिक कारणांमुळे घडले आहे, म्हणजेच एका प्रवाहाविरुद्ध धरणात “आऊटलेट क्षमतेची” कमतरता. तथापि, १.७९ हजार दशलक्ष घनफूटाची (TMC)) उणीव त्यानंतरच्या वर्षात गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाकडून योग्य प्रमाणात वितरित करावी लागेल तेव्हा चांगली करावी लागेल. कोणत्याही परिस्थितीत जायकवाडीच्या मृत साठ्यामधील पाण्याचा वापर सिंचनासाठी करू नये.

एच) कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने दिलेल्या वृत्तानुसार रब्बी हंगामात जायकवाडीत पाण्याचा वापर खालीलप्रमाणे आहे;

पासून सिंचन	२०१४-१५ मधले रब्बी पिकाचे क्षेत्र (हेक्टर)	३१ जानेवारी २०१५ पर्यंतचा वास्तविक पाण्याचा उपयोग दशलक्ष घनमीटर (Mm ³)	पाणी वापराची कार्यक्षमता हेक्टर/दशलक्ष घनमीटर (ha/Mm ³)
पैठणच्या डावीकडील कालवा (PLBC)	६२,६५६	१६५	३७९.७३*
पैठणच्या उजवीकडील कालवा (PRBC)	१७,०००	७३	२३२.८८*
जायकवाडी साचलेले संथ पाणी	१३,०००	१०६	१२२.६४*

* पैठणच्या डावीकडील कालवा (PLBC) आणि पैठणच्या उजवीकडील कालवा (PRBC) साठी दर्शविलेले पाणी वापर कार्यक्षमता संपूर्ण चित्र दर्शवत नाही. जेव्हा रबी हंगामाच्या शेवटी (२८ फेब्रुवारी) पाण्याचा विचार केला जाईल तेव्हाच योग्य चित्र उदयास येईल.

जायकवाडीला साचलेल्या संथ पाण्याच्या बाबतीत पाण्याचा वापर कार्यक्षमता खाजगी उपश्यांचा ३१ जानेवारीपर्यंत विचार केला तरी त्यापेक्षा खूपच कमी आहे. रब्बी हंगामाच्या अखेरपर्यंत (२ फेब्रुवारी) पाण्याचा वापर विचारात घेतल्यास त्यामध्ये आणखी घट होईल. सामान्यतः खाजगी उपश्यांसाठी पाणी वापरण्याची कार्यक्षमता २००-२२५ हेक्टर/दशलक्ष घनमीटर (ha/Mm³) दरम्यान असते.

जायकवाडीला साचलेल्या संथ पाण्याच्या क्षेत्रावर अनधिकृतपणे पाणी उपसा होण्याची शक्यता आहे आणि कदाचित त्या प्रमाणात याचा हिशोब घेण्यात आला नसेल. अनधिकृत उचल बंद करण्यासाठी कारवाई करणे आवश्यक आहे.

आय) नदीकाठच्या भागातील प्रतिनिधींनी असा दावा केला आहे की सरकारकडून मूळा धरणासाठी विचारात घेतल्या जाणाऱ्या जायकवाडी जलाशयात “कॅरी ओव्हर” चे तत्व लागू करणे आवश्यक आहे. शासनाने मुळा प्रकल्पासाठी विचारात घेतल्याची माहिती महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाच्या आदेशाचा परिच्छेद १० (बी) अंतर्गत तक्ता ६ मध्ये निश्चित केलेली नाही. म्हणूनच सरकारची कारवाई महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण आदेशाशी सुसंगत नाही आणि म्हणूनच, न्याय्य वाटप करत असताना जायकवाडीच्या बाबतीत कामकाजाचा लेखाजोखा निर्माण होतो.

जे) महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाने १९ सप्टेंबर २०१४ च्या आदेशानुसार परिच्छेद १० (ए) ला ऑक्टोबरच्या अखेरीस “समान वितरण” करण्याचे निर्देश दिले. कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने २७ ऑक्टोबर २०१४ रोजी या प्राधिकरणाकडे काही स्पष्टीकरण मागण्यासाठी पत्र पाठविले होते, परंतु सोडण्यात येणाऱ्या पाण्याचे प्रमाण किती याबाबत स्पष्टीकरण मागितले गेले नाही. त्याशिवाय हे पत्र १९ सप्टेंबर रोजी दिलेले आदेश संमत झाल्यापासून ३९ दिवसानंतर दाखल करण्यात आले होते जर कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाला न्याय्य वितरण अंमलबजावणीसाठी विरुद्ध प्रवाहाच्या संचयनात सोडण्यात येणाऱ्या पाण्याचे प्रमाण किती असेल याबद्दल शंका असल्यास त्यांनी शासनाकडे संदर्भ न घेता त्वरित आमच्याकडे संपर्क साधायला हवा होता आणि तेदेखील १४.१०.२०१४ पर्यंत पोहोचले पाहिजे होते. ऑक्टोबर

२०१४ पर्यंत आदेशाची वेळेवर अंमलबजावणी करणे आवश्यक होते. या आदेशाची वेळेवर अंमलबजावणी झाल्यास कमीतकमी प्रसारणाची हानी होऊ शकते.

के) प्राधिकरणाच्या कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाच्या आदेशाची अंमलबजावणी करण्याच्या पध्दतीमुळे उच्च गोदावरी उप खोऱ्यामध्ये “समान वितरण” साध्य करण्यास विलंब झाला आहे. प्रवाहाविरुद्ध पासून पाणी डिसेंबर २०१४ पर्यंत जायकवाडीत धरणात सोडण्यात आले आहेत. त्यामुळे अतिरिक्त प्रेषण तोटा झाला आहे. विरुद्ध प्रवाह असलेल्या क्षेत्राच्या प्रतिनिधींनी असा दावा केला आहे की यांनी अनधिकृत उशीर केला गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ १९ सप्टेंबर २०१४ रोजी आमच्या आदेशाची अंमलबजावणी करताना महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम, २००५ च्या कलम २६ नुसार कारवाई करण्याची मागणी केली आहे.

या प्रकरणातील वास्तविक पार्श्वभूमी लक्षात घेता, आम्ही असा निष्कर्ष काढला आहे की १९ सप्टेंबर २०१४ रोजीच्या आमच्या आदेशामधील दिशानिर्देश त्यांच्या पत्राद्वारे लागू केले गेले नाहीत. कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ विशेषतः परिच्छेद १० (ए) अंतर्गत ऑक्टोबर २०१४च्या पहिल्या पंधरवड्यात प्रवाहाविरुद्ध जलाशयांचे नियमन करणे आवश्यक होते जेणेकरून ऑक्टोबर २०१४ च्या अखेरीस प्रवाहाविरुद्ध आणि ज्या दिशेने प्रवाह वाहतो त्या दिशेच्या वापरकर्त्यांमध्ये उपलब्ध पाण्याचे अंदाजे न्याय्य वितरण होऊ शकेल. कार्यकारी संचालकाच्या आधी दिलेल्या दिशानिर्देशांची पूर्तता करताना गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ, जी अंमलबजावणी करणारी एजन्सी आहे, त्यांनी राज्य सरकारकडे संपर्क साधला. १९ सप्टेंबर २०१४ रोजीच्या आमच्या आदेशानुसार आम्ही खालीलप्रमाणे निर्देश दिले आहेत:

“(१०)(जे) गोदावरी मराठावाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाचे कार्यकारी संचालक वर नमूद केलेल्या कार्यनीतीनुसार सर्व प्रवाहाविरुद्ध जलाशयांच्या कामकाजासाठी जबाबदार असतील.”

१९ सप्टेंबर २०१४ रोजीच्या आमच्या आदेशात आम्ही असे सूचित केले नाही की कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने प्रवाहाविरुद्ध जलाशयांच्या नियमन भाग म्हणून सोडल्या जाणाऱ्या पाण्याचे प्रमाण किती यावर राज्य सरकारची मान्यता घ्यावी. हा निर्णय त्यांनी घेणे आवश्यक होते आणि तत्काळ अंमलात आणणे.

एल) महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम कायद्याच्या कलम २६ अन्वये कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाविरुद्ध कोणतीही कारवाई सुरु करण्यापर्यंत, कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने आदेशाचे उल्लंघन केल्याने मुद्दामच कृती केली किंवा ती विसंगत आहे किंवा अप्रामाणिक वागणूक किंवा त्याच्या जबाबदाऱ्यांकडे जाणीवपूर्वक दुर्लक्ष केले. म्हणून आम्ही कायद्याच्या कलम २६ नुसार कोणतीही कार्यवाही करण्यास इच्छुक नाही.

तथापि, आम्ही भविष्यात १९ सप्टेंबर २०१४ रोजीच्या आमच्या आदेशाच्या अंमलबजावणीसाठी ईडी (कार्यकारी संचालक), गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाला खालील निर्देश देऊ इच्छितो:

- (ए) कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाने दरवर्षी १५ ऑक्टोबर रोजी जायकवाडी जलाशय आणि सर्व प्रवाहाविरुद्ध साठ्याच्या साठवण स्थितीचा आढावा घ्यावा.
- (बी) १५ ऑक्टोबर रोजी जायकवाडी जलाशयातील साठवण स्थितीचा विचार करून, त्यांनी महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाच्या आदेशाच्या परिच्छेद १० (बी) च्या नुसार सारणी ६ वरून न्याय्य वितरणाचे योग्य धोरण ठरवावे.
- (सी) अंमलबजावणीत कोणतीही अडचण असल्यास, त्यांनी १५ ऑक्टोबरनंतर ४ दिवसांनंतर थेट अधिकाऱ्यांकडे संपर्क साधावा आणि आपले स्पष्टीकरण घ्यावे.
- (डी) त्याने जलवैज्ञानिक मसुद्याच्या प्रत्येक वर्षाच्या ऑक्टोबरच्या शेवटी न्याय्य वितरणाचा अभ्यास पूर्ण केला पाहिजे.

कार्यकारी संचालक, गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळाकडून वगळल्या गेलेल्या कोणत्याही कृतीवर महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियमाच्या कायद्याच्या कलम २६ अंतर्गत कारवाई लागू होईल.

६.०. महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम दिशानिर्देश :-

वरील पार्श्वभूमी पहाण्याच्या दृष्टीने पुढील दिशा क्रमानुसार आहेत : चालू जल वर्षात (३१ मे २०१५ पर्यंत) नदीकाठच्या कोणत्याही जलाशयाचे पाणी जायकवाडी जलाशयात सोडले जाणार नाही.

वरील गोष्टींबरोबरच, प्रकरण निकालात काढले जाते.

सही

(चित्कला झुत्शी)
सदस्य (अर्थव्यवस्था)

सही

(एस. व्ही. सोडल)
सदस्य (अभियांत्रिकी)

(डॉ. सुरेश कुलकर्णी)
सचिव

कोष्टक ६ :

भराव (पावसाळी) कालावधीत वेगवेगळ्या कार्यनीतींसाठी पैठण धरणाच्या पाण्याच्या साठ्याबरोबर वेळ / गती यांची जुळवाजुळव करण्यासाठी (synchronize) वरील (Upper) जलाशयांचे संग्रहण

कार्यानिती	carry over (Mcum) वगळून खरीफ / मान्सून वापर (Mcum) यांसह वापरण्यायोग्य पाणी (आराखडा जलसाठ्याचे %)					
संकुल →	पैठण	मुळा	प्रवरा	गंगापूर	गोदावरी दारणा -	पालखेड
संकुलामधील धरण → यंत्रणा/	पैठण	मांधोळ, मुळा	भंडारधारा, निळवंडे, आढळा, भोजापूर	गंगापूर, काश्यपी, गौतमी	आळंदी, कादवा, भाम, भावली, वाकी, दारणा, मुकणे, वालदेवी	करंजवण, वाघड, पुणेगांव, ओझरखेड, पालखेड, तिसगांव
१	२	३	४	५	६	७
धोरण - I	७९७ (३७ %)	३०३ (४९ %)	३२० (५६ %)	१८७ (६१ %)	४६१ (६४ %)	२५४ (७३ %)
धोरण - II	११७३ (५४ %)	४०२ (६५ %)	४२५ (७४ %)	२२७ (७४ %)	६०४ (८४ %)	२५४ (७३ %)
धोरण - III	१४०९ (६५ %)	४८९ (७९ %)	५०० (८८ %)	२५२ (८२ %)	७३६ (१०२ %)	२८७ (८२ %)
धोरण - IV	१६४५ (७६ %)	५७६ (९३ %)	५७५ (१०१ %)	२७७ (९० %)	८७० (१२१ %)	३४५ (९९ %)
धोरण - V	१७३८ (८० %)	६११ (९९ %)	६०५ (१०६ %)	२८७ (९३ %)	९१८ (१२८ %)	३६९ (१०५ %)
धोरण - VI	२२३७ (१०३ %)	६८९ (११२ %)	८३६ (१४६ %)	३१३ (१०१ %)	१२२० (१७० %)	४५७ (१३० %)